

ΟΔΗΓΟΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

επιλογη

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Όταν ο φιλοσοφικός λόγος λειτουργεί με την όραση της Ποίησης

ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ: «Περὶ τὸν Τραγικού». Πρόλογος Αλέξη Μινωτή. Αθήνα, 1986. Αστρολάβος/Ευθύνη. Σελ. 174.

«Όταν η αρχέγονη κραυγή του όντος λησμονηθεί, θα τελειώσει και το έργο της Τραγωδίας. Διότι από αυτήν την ωμότητα της τραγικής ύλης πηγάζει και η πρώτη τραγική κραυγή, γράφει ο Χρήστος Μαλεβίτης στο βιβλίο του «Περὶ τὸν Τραγικού».

Έτσι δούλεψε το υλικό, αρχίζοντας από την «ωμότητα» της τραγικής ύλης. Και «περιφέρεται σε τόπους της ιστορίας έργημον», σε λαούς καταργημένους, σε στιγμές σταυρικές. Περιφέρεται ανιχνεύοντας την κίνηση, τον πόνο, τη φανέωση, την τραγική ουσία. Ανιχνεύοντας το τραγικό μεγαλείο που άφησε, ως ίχνη της εγκομιστήτας του, ο άνθρωπος, ή αλλιώς, τις σταλαγματιές αίματος που άφησε πίσω της η ιστορία του ανθρώπου πάνω στη γη».

Γράφει ο Αλέξης Μινωτής στον πρόλογο του βιβλίου: «Τα «Περὶ τὸν Τραγικού» δοκίμια του Χρήστου Μαλεβίτη είναι, για τους γνώστες, θησαυρός. Ιδιαίτερα για τους καλλιτέχνες του θέατρου και κυρίως αυτούς που καταγίνονται με την αναβίωση της Αττικής Τραγωδίας, αυτούς που με γνήσια αγωνία και πάθος προσπαθούν να ζωντανέψουν τραγικούς ή να ξεδιπλώσουν τραγικές καταστάσεις, αλλά και για κάθε σκεπτόμενο καλλιτεχνικά, είναι θείο δάρω».

Είναι «θείο δάρω». Και είναι «θησαυρός» βαθιάς σοφίας και υψηλής αντίληψης. Μέχρι τώρα μόνο η Ποίηση, η μεγάλη Ποίηση, με είχε συγχλονίσει τόσο βαθιά, είχε ανασύρει από μέσα μου και την ακρότατη εισωτερική όραση, να δω, να διώσω τη δική μου διάσθηση για τον κόσμο και για την ύπαρξη.

Το βιβλίο αυτό λειτουργεί μέσα μου όταν η Ποίηση. Όπως η μεγάλη Ποίηση. Κι ας είναι ένα κείμενο καθαρά φιλοσοφικής μαρτυρίας. Αποχρηματούμενο, μετεί, αποσυνδεόμενο αιώνων απάτητες περιοχές της οντογένεσης του Προσώπου, διαυγάζει τα σκοτεινά περάσματα - διαδιάσεις της ύπαρξης μας, οδυνόμενες, από επίπεδο σε επίπεδο, όχι μόνο της υπαρξιακής μας θιαστρωμάτων αλλά και της ιστορικής του πνευματικού προσώπου.

«Ο λόγος ακολούθησε τις πατημασίες του μύθου διὰ μέσου του πάθους, ίσαμε την καταστροφή. Εκεί κατέστη τραγικός», γράφει.

Σίγουρα, ένα τέτοιο βιβλίο μόνο από μια βαθιά ποιητική διάνοια θα μπορούσε να γεννηθεί. Γιατί οι οράσεις οι μυστικές, οι εσωτερικές, που απομαγγινήζουν την άπειρη σοφία του κόσμου και αποκαλύ-

πτον παρόμοιες αλήθειες, πιστεύω πως μόνο κάτω από το μυητικό, το ενορατικό φως της Ποίησης, μπορούν να φτάσουν τα άρια της εγκομιστήτας κι ακόμα, να υπερβούν τα άρια, να υπανιχθούν αλλιώς άλλες, θυμισμένες στο μεταφραικό όνειρο, στην τραγική εξούσια της ψυχής.

Ο ίδιος λέει: «Η Ποίηση βλέπει τα άρια», αναφερόμενος στο Σοφοκλή. «Όλη η ελληνική φιλοσοφία αντίληψη είναι προϊόν των οφθαλμών, της θέας του κόσμου που συνοψίζεται σε θεωρία». Ενώ, «το πέρασμα από τον άνθρωπο στο θέο γίνεται με την οδύνη της υπάρξεως».

Ολόκληρο το βιβλίο μιλά για την οριακότητα του ανθρώπου. Γιατί εκεί διανοίγεται η τραγική διάσταση. Μιλά για τη διαύγαση του προσώπου που είναι η φανέωση του πνεύματος. Η διαλεκτική είναι επόδυνη. Ο άνθρωπος από τη μυθική του ταυτότητα ώς την απομυθοτήση των ημερών μας.

«Το τραγικό μεγαλείο δωρήθηκε σε κάθε άνθρωπο, από τότε που του μετρήθηκαν οι στιγμές του στον κόσμο τούτο και δρέθηκαν, η καθεμιά τους τραγικά μόνη μέσα στο σύμπαντα χρόνο», γράφει. Και μ' αυτή την έννοια, το κάθε ανθρώπινο πλάσμα γίνεται τραγικό στα άρια του, γιατί φέρνει μέσα του το

Σεπτέμβριο 30 Επον. 1987

τραγικό πεπρωμένο. Πώς, όμως; Και γιατί; Ποια είναι εκείνη η αλγενή δοκιμασία, εκείνος ο εξαγνιστικός νόμος του πόνου, που θα τον ανεδάσει στη φανέωση της συνέδησης του, στην αναζήτηση της «οντολογικής διαύγασης» του πνεύματός του, στην τραγική διάστασή του με την αρμονία του κόσμου, στην «απόρριψη και στην απέκδυση» της ανθρώπινης υπόστασής του;

Κι ύστερα από την ανάβαση στο Πρόσωπο, ύστερα από τη δίωση του εξαγνιστικού πόνου, ποιο είναι εκείνο το λυρωτικό φως του καθαρισμού, εκείνο το υπερβατικό φως του απολύτου, που θα τον δεχτεί στη γλυκιά αγκαλιά της Υπέρθρασης; Αυτής της υπέρβασης του τραγικού, που είναι «υπέρθραση της εγκόσιμας συνθήκης».

Δέος και όγκος αισθάνεται κανείς διαδέξοντας στο «Περί του Τραγικού» τις φιλοσοφικές θέσεις του συγγραφέα, καθώς αποκαλύπτει αλήθειες υψηλές γύρω από την τραγική μοίρα του ανθρώπου, αλήθειες πρωτοφανέρωτες, που ενεργοποιούν όλες τις διαισθητικές οράσεις, τις μυητικές, να ανιχνεύσεις τα δικά σου υπαρξιακά όρια, να μετεωρισθείς στη λυκαύγεια του δικού σου προσώπου, να μετρήσεις την τραγική δόνηση της δικής σου διάστασης με τη «φανερή αρμονία» του κόσμου.

«Η ελληνική φιλοσοφία δεν κατάλαβε ποτέ τις οντολογικές μαρτυρίες της Τραγωδίας», γράφει. Ακριβώς, γιατί η Τραγωδία είναι Ποίηση. Και μόνο η Ποίηση φτάνει σε τέτοια δριμία της οδύνης και του πάθους που δεν υποψιάζεται η λογική της διανόησης.

Βρίσκου πως είναι μεγαλειώδης η αντιπαράθεση του τραγικού στοιχείου στον Οιδίποδα του αρχαίου κόσμου και στον Χριστό των Ευαγγελίων. Πρόκειται για συσχετίσεις δέοντες. «Η περιπέτεια του Οιδίποδα προοικονόμησε μέσα στο ακατάλυτο όνειρο του μύθου την περιπέτεια του Ιησού. Ο οποίος απέσπασε τις ελλάμψεις της αιωνιότητας, που ο μεσογειακός μύθος έφερε μέσα του ως έσχατη δυνατότητα», γράφει. Και αντιπαραθέτει, από τη μα του Οιδίποδα, στην αυγή της οντογένεσης του προσώπου, όπου ο τραγικός ήρωας διανύει όλη την κλίμακα της συντριβής, για να φτάσει τυφλός στον τόπο του καθαρισμού, κι από κει στο φως των ελληνικών θεών. Κι απ' την άλλη,

θέτει τον Ιησού των Ευαγγελίων, που φτάνει στην απόλυτη τραγικότητα και στην ύστατη μοναξιά, για να διαδεί το πικρό πρόθυρο της ζωής και να ενωθεί με το υπέρτατο φως της Αλήθειας που ενσάρκωσε με την εγκοσμιώσή του.

Και προχωρά σε άλλες αντιπαραθέσεις, σε άλλες συναρπαστικές ερμηνείες. Από την Ιλιάδα, που ερμηνεύει ως Τραγωδία της Ειμαρμένης, δηλαδί ως απόλυτη Τραγωδία, μέχρι την Οδύσσεια που ερμηνεύει ως Τραγωδία του Πάθους. Η Οδύσσεια, καίτοι υπάρχει σ' αυτήν η διαύγαση της ψυχής, δεν αποτελεί Τραγωδία απόλυτη, γράφει, διότι δεν υπάρχει υπέρβαση. Ο οιστοικός συντομιμός αποφεύγεται.

Λόγος ουσίας και προεκτάσεων, λόγος φορτισμένος αιώνων δοξασίες και χρησιμικές νοηματίσεις, ο λόγος του βιβλίου, παλιρροεί μαγνητικά, θαρρείς, στην πηγή και στη δρίζα του τραγικού, που είναι ρίζα υπαρξης, ρίζα αδύνουσον. Μιλά για τα τραγικά «περδάματα» του πνεύματος, από τη βαθιά χαραγή της ιστορίας του. Για το δράμα του Γιλγαμές. Για τη μη τραγική Παλαιά Διαθήκη, όπου υπάρχει η «κοινωνική μοναξιά του Θεού», ενώ στην Καΐνη Διαθήκη υπάρχει η «κοινωνική μοναξιά του ανθρώπινου προσώπου». Έτσι διαγράφει μια πορεία διάφλογης μαρτυρίας του τραγικού στο πέρασμα του ανθρώπου πάνω στη γη, για να φτάσει στη σύγχρονη αντίληψη της έννοιας, στον Κάφκα και στον Μπέκκετ, όπου ως μόνη βεβαίότητα προβάλλεται ο φόρος «πως σε λίγο θα μας καλύψει το απόλυτο σκότος της απόλυτης λησμονιάς». Και τελειώνει με το τραγικό στοιχείο του δημοτικού μας τραγουδιού, για να μας πει πως «μόνο ένας έμπειρος και δοκιμασμένος πουητής μπορούσε να φτάσει σ' αυτή την αφανιστική αφαίρεση». Και ότι μοναδικά εκεί «μυθολογείται η τραγωδία του ανθρώπου στον κόσμο».

Τα μεγάλα συμβάντα που σημάδεψαν την εγκόσιμη περιπέτεια του πνεύματος από τη μυθική του αυγή, και το οδήγησαν στις τραγικές κορυφώσεις του, ο Μαλεβίτσης τα είδε κάτω από ένα ευρύ παλλόμενο ορίζοντα. Τα άπλωσε στο κατακτημένο γνωστικά πεδίο της μεγαλοψυσίας όρασής του, και κατόρθωσε μια μεγαλειώδη σύζευξη φιλοσοφίας και τραγικής ποίησης, μύθου και ιστορίας, επιστήμης και τέχνης,

θρησκείας και εθνολογίας, για να ανιχνεύσει τα στοιχεία εκείνα τα οριακά, τα διαποτισμένα από τον χυμό του τραγικού, που έδωσαν στο ανθρώπινο πρόδωπο το μεγαλείο του στους αιώνες.

Αυτός ο «τραγικός χυμός» περιρρέει τον ώριμο, πυκνό, σταλπνό λόγο του, διανοίγοντας συγκλονιστικές προοπτικές της τραγικής έννοιας.

«Όταν η αρχέγονη κραυγή του όντος λησμονηθεί, θα τελειώσει και το έργο της Τραγωδίας. Διότι από αυτή την ωμότητα της τραγικής ύλης πηγάζει το τραγικό δέος», γράφει.

Έτσι δούλεψε το υλικό του ο Μαλεβίτσης, αρχίζοντας από την «ωμότητα» της τραγικής ύλης. Γιατί από κει πήγασε η πρώτη τραγική κραυγή. Και περιφέρεται σε τόπους της ιστορίας έργημος, σε λαούς καταργημένους, σε στιγμές σταυρικές, περιφέρεται ανιχνεύοντας την κίνηση, τον πόνο, τη φανέρωση, την τραγική ουσία. Ανιχνεύοντας το τραγικό μεγαλείο που άφησε, ως ίχνη της εγκοσμιότητάς του, ο άνθρωπος, ή αλλιώς ειπωμένο, τις σταλαγματιές αίματος που άφησε πάνω της η ιστορία του ανθρώπου πάνω στη γη.

Η «ανάδυση της συνειδήσεως από το λήθαργο» είναι προϋπόθεση της τραγικής ανάβασης στο Πρόσωπο. Και τούτη την ανάδυση της συνειδήσεως ο συγγραφέας την είδε σε απόλυτη μοναξιά του όντος, όπου το πνεύμα, «άπειρα μόνο και άπειρα οδυνόμενο», δαδίζει το μεγαλείο της συντομίδης και της απέκδυσης, αλλά την είδε και σε συλλογικές καταστάσεις, σε διαιώνιες εκφάνσεις. Όπως η έξοχη ανάλυση της απόλυτης τραγικότητας του Χριστού, αλλά και της αποτραγικοποίησης του χριστιανού πιστού.

Να γιατί ο μετά Χριστόν άνθρωπος δεν μπόρεσε να φτάσει σε τραγικό μεγαλείο. Γιατί αποτραγικοποίηση. Το αίμα της θυσίας του υιού του ανθρώπου τον απάλλαξε από το υπαρξιακό του έρεθος, από το χαοτικό μηδέν. Μετέτρεψε το κοινωνικό δέος του σε γλυκύτητα ουρανικής υπέρβασης. Διάνοιξε στο πνεύμα του οδού της αιωνιότητας και της αφθαρούσας. Του έδωσε έπομη την οντολογική του διαύγαση.

Μόνο που κι αυτό οδηγεί σε μιαν άλλη οικακότητα της υπαρξης, σε μιαν άλλη δοκιμασία του Προσώπου. Οδηγεί σε μιαν άλλη σταυρική

πορεία του πνεύματος, για να εκβάλει σ' ένα φως αγιότητας ισότιμο με αυτό της υπέρβασης του τραγικού.

Υπάρχει κι εδώ ένα μεγαλείο, μόνο που είναι ίσως για τους λίγους, για τους εκλεκτούς. Οι πόλλοι ζουν τον ευσεβισμό όμως με αν «άθλια ρηχοποίηση». Κι αλλάζει τη ρηχοποίηση, «προτιμότερος είναι τα αλγεινά βάθη του τραγικώς ζειν», γράφει.

Πιστεύω πως το «Περί του Τραγικού» του Χρήστου Μαλεβίτση αποτελεί μια τεράστια πνευματική προσφορά. Διανοίγει νέους δρόμους, νέες δυνατότητες του «νοείν» και του «υπάρχειν». Και ίσως αυτό είναι η μεγαλύτερη αξία ενός πνευματικού έργου.

ΜΑΡΙΑ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ-ΠΟΘΟΥ